
МЕТОДОЛОГІЯ, ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 351

О. Г. Бондаренко

кандидат наук з державного управління, доцент, докторант
Національної академії Національної гвардії України

РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ СИЛ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ (ВІД КНЯЖОЇ ДОБИ ДО ЧАСІВ І СВІТОВОЇ ВІЙНИ)

У статті досліджено історичний аспект державного управління логістичним забезпеченням сил безпеки і оборони на українських землях та виявлено його основні ознаки.

Ключові слова: державне управління, логістичне забезпечення, історичний аспект, сили безпеки і оборони.

Постановка проблеми. З давніх часів одною з ознак держави була наявність власних національних сил безпеки і оборони (далі – СБіО), які є запорукою суверенітету, територіальної цілісності та державної безпеки країни. Зрозуміло, що якісно виконувати поставлені перед ними завдання можуть лише добре підготовлені СБіО, які повинні мати сучасне озброєння та техніку, вміти його правильно застосувати, бути, як то кажуть, добре одягнутими та нагодованими, що неможливе без відповідно організованого логістичного забезпечення. Логістичне забезпечення (далі – ЛЗ) СБіО, як і будь-який інший процес діяльності утворення держави, потребує системного державного управління. Історія передала нам немало перемог і тріумфів військ. Як правило, серед головних причин таких перемог називали геніальність полководців та героїзм самих військ. Проте серед причин невдач та поразок головним визначають такі проблеми щодо ЛЗ: перебої з постачанням, невчасні поставки та підвезення і низька якість матеріальних засобів. Тобто з причини неналежного управління ЛЗ головною

мандувачі не виконували найгеніальніші плани та губили найвірнішу перемогу. Саме тому, на погляд авторів, для якісного реформування та докорінної трансформації системи державного управління ЛЗ СБіО доцільно ретельно дослідити історію його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ряд вітчизняних учених внесли досить вагомий вклад та отримали певні наукові результати в галузі логістичного (тилового, матеріального, матеріально-технічного) забезпечення. Так, у своїй дисертації [1] В.С. Кивлюк досліджував проблеми формування політики і стратегії функціонування основних видів забезпечення оборонного комплексу України. І.С. Романченко та В.О. Шуєнкін у науковій статті [2] обґрунтовували погляди на розвиток системи матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил України. М.Ю. Голобородько, В.І. Білетов, В.І. Галаган розробили та оприлюднили у статті [3] формалізовану модель матеріального забезпечення військ (сил). О.М. Гурін у праці [4] розглянув методику раціональної структури системи матеріального забезпечення повітряного командування повітряних сил ЗСУ в повітряній операції.

Цикл статей І.Ф. Роліна, О.М. Шмакова, І.Є. Морозова [5; 6] присвячено системі тилового забезпечення внутрішніх військ МВС України та Національної гвардії України. Спробу обґрунтування історичного погляду на розвиток і становлення військової логістики здійснила у своїх статтях Л.Ф. Товма [7; 8]. Проте в сучасній науковій літературі досить важко знайти систематизований матеріал щодо історії ЛЗ СБіО, а тим більше практично не розглядається розвиток державного управління таким важливим процесом, як логістичне забезпечення.

Мета статті – дослідити історичний аспект та виявити основні ознаки державного управління логістичним забезпеченням сил безпеки і оборони на українських землях.

Виклад основного матеріалу. Під час зародження державності в часи Київської Русі одним із головних питань державотворення постало питання створення професійних СБіО. Такими СБіО стала князівська дружина, яка складалась із професійних воїнів [9]. Можна констатувати, що тоді дружина виконувала функції збройних сил, поліції, фіскальної служби, прикордонної служби та інших СБіО. Також із числа дружинників князем призначались воеводи, намісники, посадники, тобто посадковці державної влади, які представляли князя на підлеглих територіях. У період Київської Русі СБіО забезпечувались за рахунок особистих коштів князів, і, як наслідок, процес ЛЗ СБіО у цей період не потребував державного управління в сучасному розумінні. Разом із цим слід зазначити, що княжі СБіО розташовувались не тільки в стольному місті (столиці), де проживав сам князь, а й в інших містах, утворюючи гарнізони. Утримання гарнізонів покладалося на місцевих жителів [10].

Окремо слід зупинитись на унікальній сторінці нашої історії – Козацькій добі, яка мала свої особливості, що не були схожі на жодну модель державного управління жодної країни світу. Ця сторінка вже достатньо вивчена, проте суперечки щодо неї не втихають і нині. Тема ж ЛЗ СБіО і державного управління ним практично не розглядається авторами. Ми, на підставі ряду наукових джерел [11–16], спробували розкрити вказану тему.

Національно-визвольна війна проти польського панування (1648–1654 рр.) постала величезною спробою українського народу самостійно вирішувати власну державну долю. Основною рушійною силою в цей час стала Запорозька Січ і Низове Військо Запорозьке, організоване за самостійним почином козаків. Недарма пізніше всі гетьмани українські називали себе не інакше, як гетьманами Війська Запорозького. Відомими істориками М.І. Карамзіним і М.І. Костомаровим Січ була названа «християнською республікою» [11].

Запорозька Січ як видатний приклад вільного народного самоврядування успадкувала вічову демократичну традицію Київської Русі. Органи управління Запорозької Січі (рис. 1), в тому числі й органи управління ЛЗ, стали основою для формування системи управління Козацькою державою Богдана Хмельницького та його спадкоємців, а сама гетьманська держава обрала для себе офіційну назву – Військо Запорозьке.

Як видно з рис. 1, на Січі очолювала систему ЛЗ посадова особа, яка мала назву «обозний». Обозний призначався Військовою Радою, і хоча виконував свої обов'язки під керівництвом кошового отамана, був підзвітний усій січовій громаді.

Козацька держава Богдана Хмельницького з'явилась другою (враховуючи досвід Київської Русі) формою державної самоорганізації українського народу. Система органів державного управління в ній складалась із Загальної козацької військової ради, Гетьмана Війська Запорозького, генеральної старшини, а по регіонах – із полковників разом з полковою старшиною та сотниками (рис. 2).

Побудова системи державного управління Війська Запорозького має певні відмінності від побудови системи управління Січі. Так, військовий підскарбій призначається особисто гетьманом і йому підпорядковується. Крім того, ця посадова особа поєднує виконання обов'язків керівника фінансової системи держави з керівництвом системою матеріального (логістичного) забезпечення СБіО. На жаль, така система не проіснувала довго. Згодом наступила слабкість Козацької держави, а потім – її падіння.

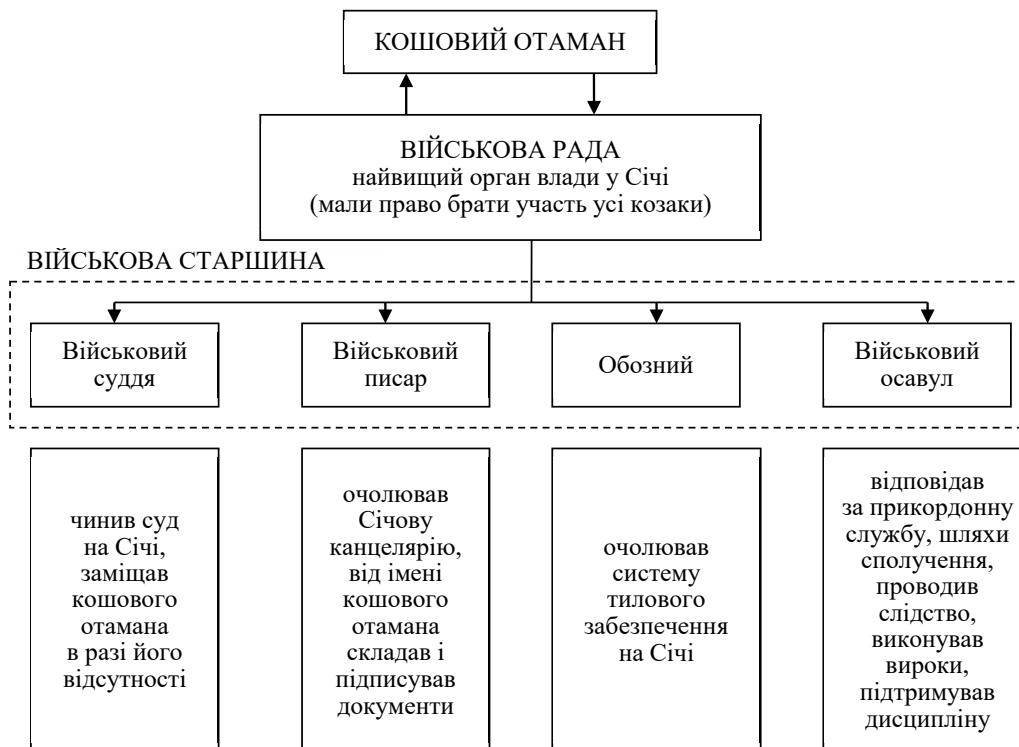

Рис. 1. Організаційна побудова управління в Запорозькій Січі

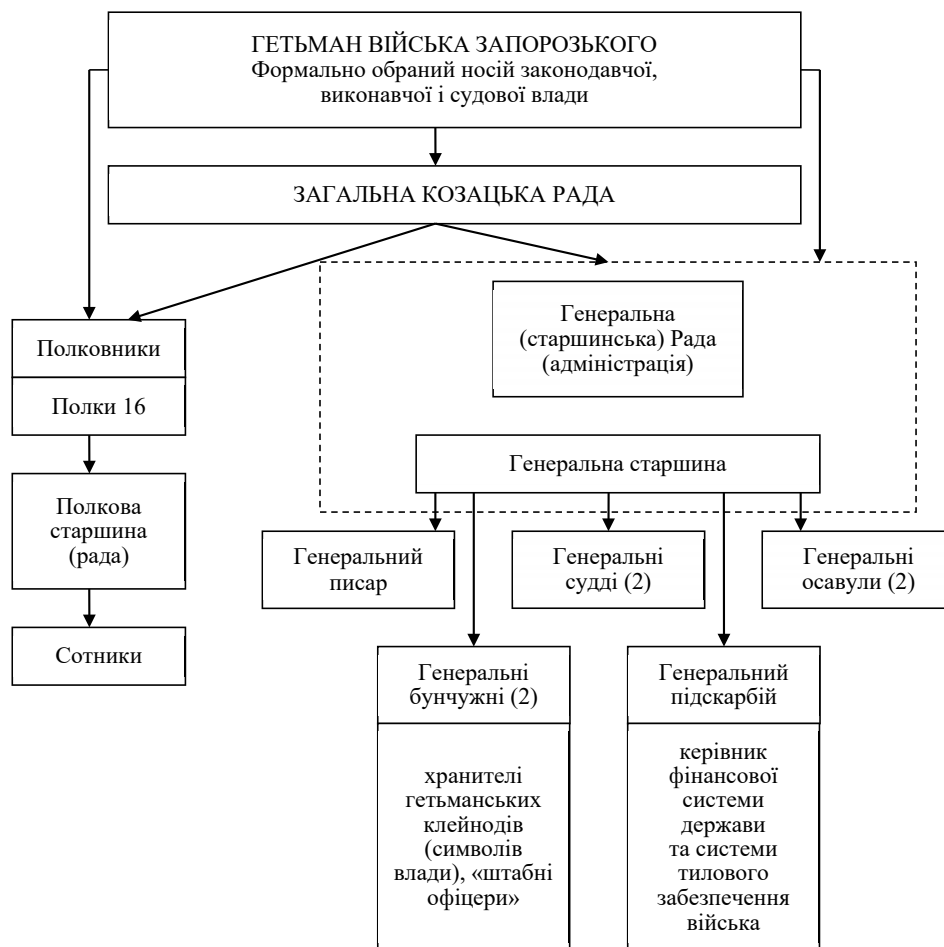

Рис. 2. Побудова системи державного управління Війська Запорозького (XVII–XVIII ст.)

Поряд із цим не можна не згадати видатний труд української державницької думки – Конституцію Пилипа Орлика (Бендерська Конституція), що містилась у договорі, укладеному між новообраним гетьманом в екзилі П. Орликом із запорожцями і козацькою старшиною 5 квітня 1710 року [17]. У цьому документі пропонувалася модернізована модель державного управління в Гетьманській Україні (рис. 3).

На жаль, ця модель існувала тільки на папері і їй не сталося здійснитись на практиці. Слід відмітити, що в даному проекті передбачалось існування незалежних від гетьмана та полковників генеральних та полкових підскарбіїв, які б відповідали перед Загальною Козацькою Радою про ви-

конання своїх обов'язків та повноту фінансового і логістичного забезпечення СБіО.

Протягом XVI – XVIII ст. більшість українських земель увійшли до Російської імперії та перетворились на кілька звичайних російських губерній [18]. Активний розвиток державного управління ЛЗ СБіО в Російській імперії розпочався з 1700 року, коли був заснований перший самостійний постачальницький орган державного управління ЛЗ СБіО – Провіантський Приказ, який займався постачанням хліба, крупи і зернофуражу та здійснював централізоване продовольче забезпечення [19]. У тому ж році було засновано ще один постачальницький орган, а саме Особливий Приказ, який у 1701 р. отримав

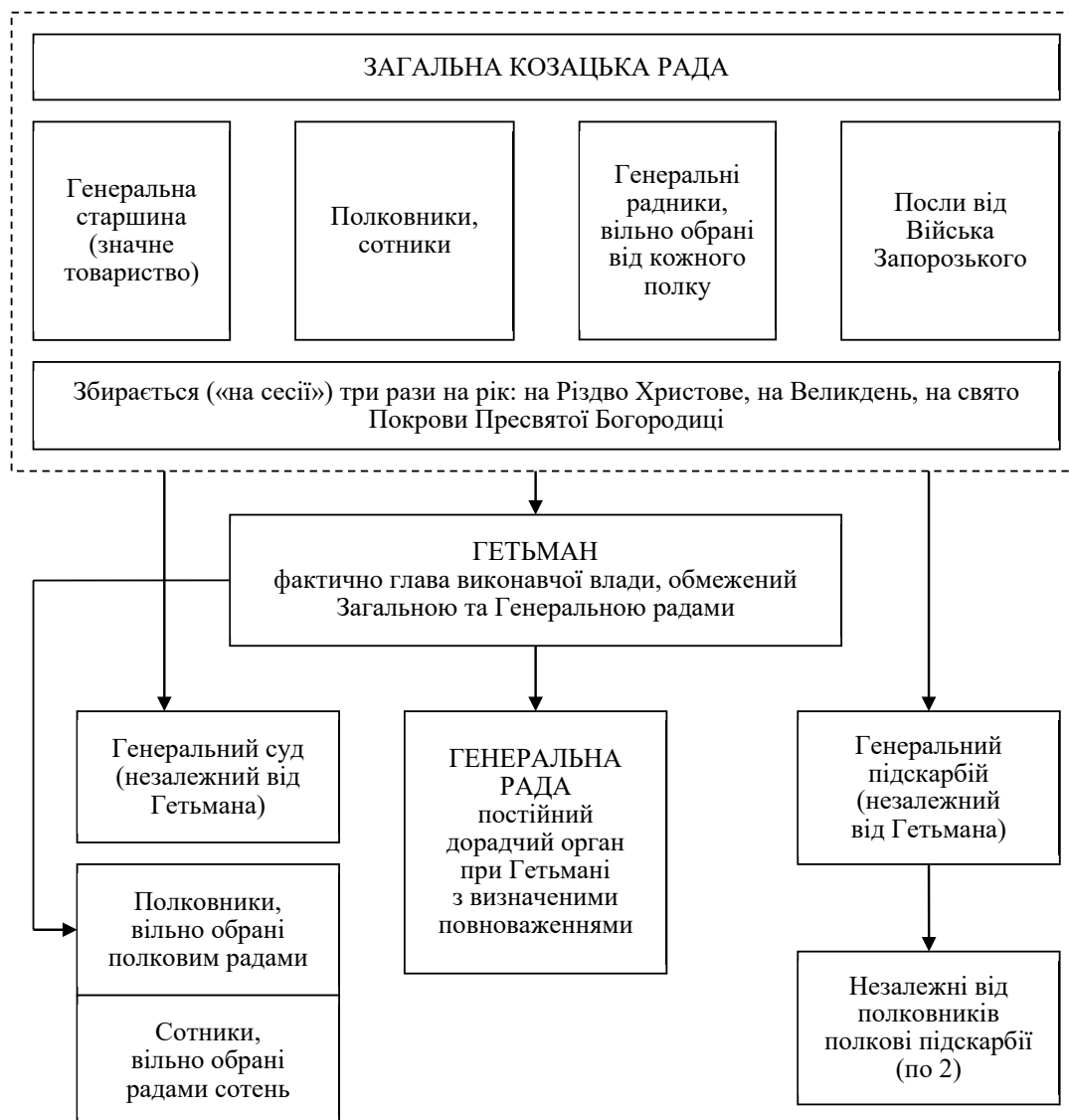

Рис. 3. Проект організації державного управління в Гетьманській державі за Конституцією П. Орлика (1710 р.)

назву Військового (іноді його називають Комісаріатський). Цей Приказ відповідав за виділення грошових коштів для закупівлі озброєння, грошового забезпечення армії, забезпечення її речовим майном і кіньми [19]. У 1701 році Пушкарський приказ був перейменований на Приказ артилерії, який мав відповідні відділи: відділ особового складу, відділ з організації ремонту, відділ з організації виробництва матеріальної частини та її розподілу [19]. Так були створені центральні органи державного управління ЛЗ СБіО у вигляді Провіантського, Військового та Артилерійського приказів. Вони здійснювали централізоване (державне) постачання військ. Головним розпорядником щодо військового господарства в державі був генерал-пленипотенціал-кригс-комісар, якому підпорядковувались не тільки всі комісари та Прикази, але й органи правосуддя. Таким чином, у його особі зосереджувалась влада, порівняна з міністерською.

У 1711 році відбулися подальші зміни в центральних органах державного управління ЛЗ СБіО, а саме було створено Сенат – вищий законодавчий орган країни, а генерал-комісар був уведений до Сенату. Таким чином, жодне питання, пов'язане з ЛЗ СБіО, не могло вирішуватись без Сенату. Проте сувора централізація управління постачанням через Сенат стала гальмувати роботу щодо ЛЗ СБіО. У 1720 році за Сенатом залишили тільки розгляд справ, які вимагали законодавчого рішення. Питання щодо постачання військ вирішувались Військовою колегією [10]. У результаті система органів державного управління ЛЗ СБіО отримала вигляд, представлений на рис. 4. Керівний вплив центральних органів постачання розповсюдився і на війська діючої армії. В її польовому управлінні був створений польовий комісаріат, який відав усіма видами постачання. Очолював комісаріат генерал-обер-кригс-комісар. У дивізіях організація постачання була покладена на обер-комісарів і обер-провіантмейстерів, а в полках, відповідно, – на комісарів і провіантмейстера. Причому полки обзаводилися власним військовим господарством.

Сформована на початку XVIII століття структура органів управління та на-

копичений в ході Північної війни досвід постачання діючої армії були закріплені у Військовому Статуті 1716 року [20]. Відповідальність за забезпечення військ покладалася на командувача армією (генерал-фельдмаршала), а безпосереднє керівництво її постачанням – на генерал-кригс-комісара, в обов'язки якого, зокрема, входило постачання військ грошима, речовим майном, провіантом, зброєю і кіньми (рис. 5).

Цікаво оцінити статус генерал-кригс-комісара нинішніми мірками. З одного боку, завідування фінансами робило його найголовнішою фігурою, але, з іншого боку, він був слабший за сучасного начальника тилу з точки зору наявних можливостей з організації забезпечення. Адже в його руках не перебували транспортні засоби. Обоз в армії підпорядковувався генерал-вагенмейстеру, який підпорядковувався генерал-квартирмейстеру. Поряд із підвозом генерал-квартирмейстер також керував розміщенням військ і шпиталів, тобто фактично саме він створював тилу інфраструктуру польової армії, хоча й не був організатором матеріального забезпечення.

Значного розвитку система державного управління ЛЗ СБіО Російської імперії отримала на початку XIX століття. У 1802 році в Росії утворюється Військове міністерство, спочатку назване Міністерством військово-сухопутних сил. У 1805 році комісаріатський і провіантських департаменти були об'єднані в одне інтендантське відомство («інтендант» – слово французького походження, що означає: керуючий, завідувач [21], сьогодні ж всім відомий його англійський еквівалент – «менеджер»). Інтендантське відомство тоді проіснувало недовго внаслідок того, що на той час не змогли гідно оцінити важливість наявності органу централізованого управління ЛЗ СБіО. З 1812 року Військове міністерство включало 7 самостійних департаментів, в тому числі провіантське, комісаріатське і медичне. 27 січня 1812 року був прийнятий новий нормативно-правовий акт «Учреждение для управления большою действующей армией», яким передбачалась значна самостійність головнокомандувача діючою армією щодо постачання матеріальних засобів, витрачання спе-

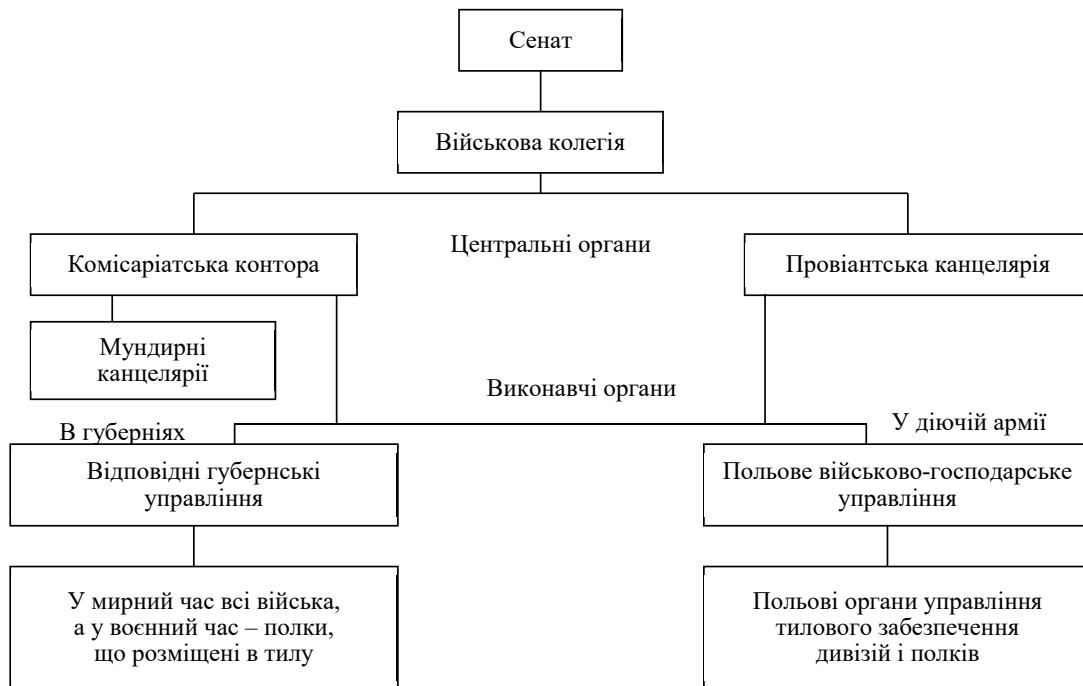

Рис. 4. Органи державного управління тиловим забезпеченням військ Російської імперії в першій чверті XVIII століття

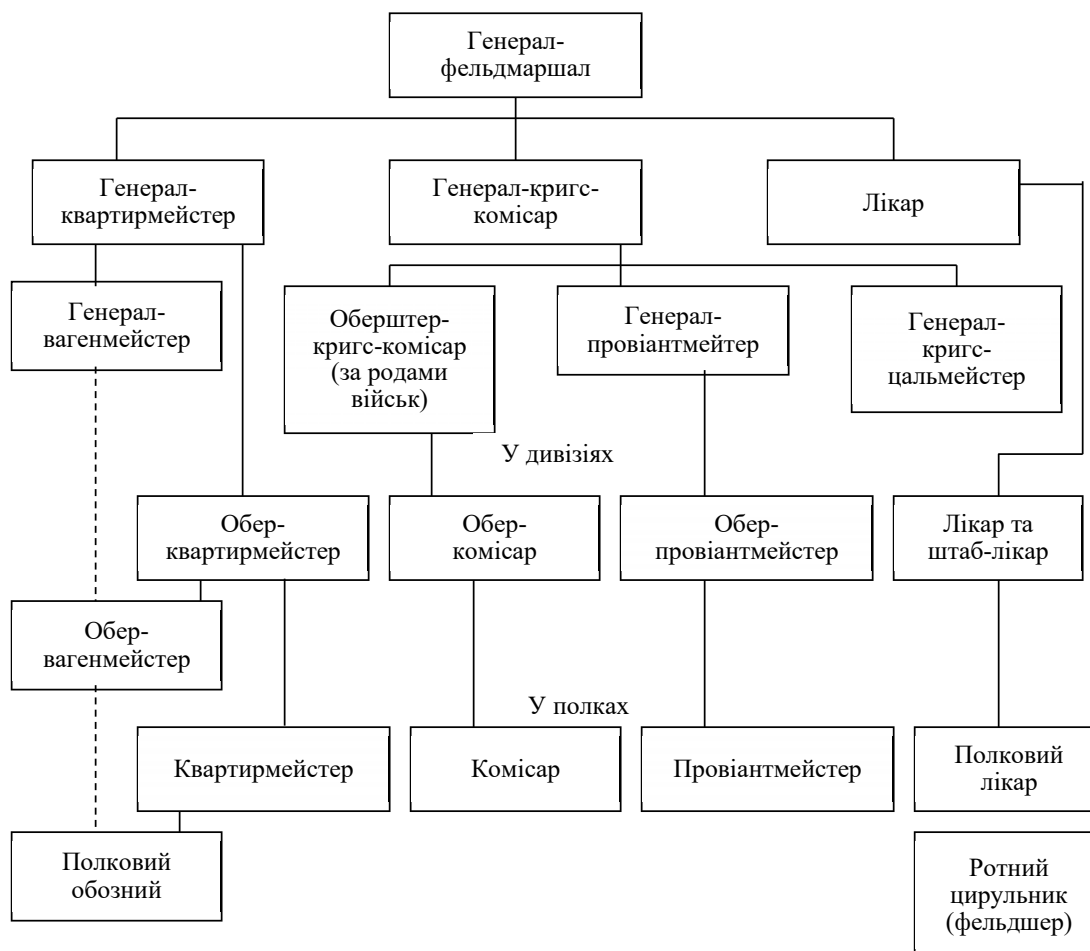

Рис. 5. Польові органи управління тиловим забезпеченням військ Російської імперії відповідно до Статуту 1716 року

ціально асигнованих коштів на потреби СБіО. Цим документом ліквідовувалась надмірне опікування центральних органів управління ЛЗ СБіО над польовими органами управління, управління логістичним забезпеченням покладалося на штаб армії, відповідно, він був зобов'язаний: розробляти плани забезпечення армії зброєю, боєприпасами, продовольством, інженерним і речовим майном, платнею, підвезення постачальницьких вантажів; обладнати військові дороги і керувати рухом на них; організувати медичне забезпечення; розміщувати й переміщати магазини, артилерійські парки, госпіталі тощо. Крім того, в цьому ж році була створена «служба військових сполучень» [22].

У 1864 році комісаріатський і провіантських департаменти знову були об'єднані в одному відомстві – Головному інтендантському управлінні Військового міністерства. У 1868 році засновується Комітет по пересуванню військ залізницею [10]. Зміни в способах ведення війни і збільшення чисельності армії робили неможливою ефективну організацію постачання без «тилової» єдиноначальності, тому була введена посада «начальника військових сполучень діючої армії і командувача військами, що знаходяться в її тилу». Йому підпорядковувалися штаб начальника управління, інтендантське, артилерійське, військово-медичне, інженерне і військово-медичне управління в тилу армії. Права і обов'язки нової посадової особи були викладені в «Тимчасовому положенні про управління військовими сполученнями діючої армії і військами, що знаходяться в її тилу». Це був перший досвід дійсної централізації керівництва ЛЗ СБіО. Територія, на якій розміщувалися війська, що «знаходяться в тилу», отримала статус військового округу. Командувач округом по суті був начальником тилу діючої армії. Згідно з Положенням 1890 року «Про польове управління військ» кожна діюча армія повинна була забезпечуватися «своїм військовим округом», тобто своїм тилом [10].

Але все ж таки «тил» як спеціальний термін поповнив військовий лексикон лише в російсько-японській війні 1904–1905 років. Тоді стали розрізняти «загальний» і «найближчий» тил. По суті,

перший – це тил фронту, а другий – тил армії. Загальний тил отримав свого роду автономію – незалежність від інших посадових осіб. Головний начальник тилу маньчжурських армій підпорядковувався лише головнокомандувачу. У його віданні перебувало тилове управління, яке розміщувалось у Харбіні, крім того перебували в його підпорядкуванні різні частини та установи, що виконували функції постачання та евакуації [10].

Слід зосередити увагу на тому, що досвід російсько-японської війни довів необхідність організації підготовки кваліфікаційних кадрів військових спеціалістів із логістичного забезпечення. Тому в 1911 році інтендантський курс було реорганізовано в Інтендантську академію [10].

Тил у розумінні, близькому до нинішнього, склався на оперативно-стратегічному рівні напередодні I світової війни. У 1914 році приймається «Положення про польове управління військ», яке визначало порядок управління ЛЗ армій як за допомогою польових тилових частин і установ, так і за допомогою апарату постачання тих військових округів, які співпадають за територією з театром воєнних дій. Зростання кількості служб, частин і установ тилу, обсяг завдань забезпечення, кількість особового складу і вантажів, що необхідно перевозити на великі відстані, спричинило за собою якісні зміни в системі державного управління ЛЗ СБіО. Будівництво військового та оперативного тилу, на кшталт знайденої для фронту моделі, не могло проходити гладко, хоча б у силу багатоваріантності можливих рішень. Наприклад, сукупність армій (у ряді випадків це – «діюча армія»), що вирішують загальну оперативно-стратегічну задачу, стала офіційно йменуватися фронтом у першу світову війну. Керівництво його постачанням здійснював головний начальник постачання армій фронту. Підпорядковуючись безпосередньо командувачу, він фактично був начальником самостійного тилу фронту. Але назвати його так заважала оглядка на минуле, а вірніше – відставання теорії військового мистецтва [10]. Коли поняття розпливчате, підшукати найкращу форму вираження його змісту, в тому числі організаційну, як правило, не вдається, не ка-

жучи вже про інтерполяції цієї форми на інші рівні. Перша світова війна – яскраве тому підтвердження. Інші ланки тилу ще не здобули самостійності. Керівництво тилом і постачанням армії зосереджувалась в етапної – господарському відділі її штабу. Хоча штаби періодично і відали транспортними засобами, питаннями санітарної служби, давали окремі вказівки по тилу, але служби постачання безпосередньо штабам ніколи раніше не підпорядковувалися. Також у підпорядкуванні начальника штабу виявився головний польовий інтендант при Ставці Верховного головнокомандування на театрі військових дій, створеної вже в ході війни [10]. Загальне управління СБіО та їх ЛЗ на театрі воєнних дій покладалось на верховного головнокомандува-

ча, хоча ніяких спеціальних органів щодо управління ЛЗ СБіО при ньому не було створено. Центральне управління залишалося у віданні військового міністра.

Основні характерні ознаки розвитку державного управління ЛЗ СБіО на українських землях від Княжої доби і до часів I світової війни представлені в таблиці 1.

Висновки і пропозиції. Таким чином, історія управління логістичним забезпеченням сил безпеки і оборони є невід'ємною частиною історії воєнного мистецтва і державного управління загалом. Прогресивне державне управління, економічний розвиток держави зумовило як загальний стан національних СБіО, так і можливості їхніх сил логістичного забезпечення. З розвитком способів виробни-

Таблиця 1

Історичні етапи та характерні ознаки розвитку державного управління логістичним забезпеченням сил безпеки і оборони на українських землях від Княжої доби і до часів I світової війни

№ з.п.	Назва історичного етапу	Характерні ознаки
1	2	3
1.	Княжа доба	СБіО забезпечувались за рахунок особистих коштів князів. Утримання гарнізонів покладалось на місцевих жителів.
2.	Козацька доба	У Запорозькій Січі обозний Війська запорозького низового призначався Військовою Радою, і хоча виконував свої обов'язки під керівництвом кошового отамана, був підзвітний усій січовій громаді. У козацькій державі Б. Хмельницького державне управління ЛЗ СБіО здійснює військовий підскарбій, який поєднує виконання обов'язків керівника фінансової системи держави з керівництвом системою матеріального (логістичного) забезпечення військ, призначається особисто гетьманом і йому підпорядковується. За проектом Конституції П. Орлика 1710 р. незалежні від гетьмана та полковників генеральний та полкові підскарбії мали відповідати перед Загальною Козацькою Радою про виконання своїх обов'язків та повноту фінансового та логістичного забезпечення війська.
3.	Період перебування більшості українських земель у складі Російської імперії	<p align="center"><u>XVIII ст.</u></p> <p>1700 р. – створення перших самостійних постачальницьких органів державного управління ЛЗ СБіО: Провіантського та Комісаріатського Приказів 1711 р. – введення органів управління ЛЗ СБіО до складу Сенату, всі питання постачання матеріальних засобів для потреб СБіО вирішувались через Сенат. 1716 р. – прийняття Військового статуту, де закріплено порядок постачання матеріальних засобів для потреб СБіО.</p> <p align="center"><u>Початок XIX ст., Вітчизняна війна 1812 р.</u></p> <p>1802 р. – створення Військового міністерства. 1805 р. – Створення інтендантського відомства у Військовому міністерстві, яке, правда, проіснувало не довго. 1812 р. – прийняття «Учреждения для управления большой действующей армией», яким передбачалась значна самостійність головнокомандувача діючою армією щодо постачання матеріальних засобів, витрачання спеціально асигнованих коштів на потреби СБіО. Створення «Служби військових сполучень».</p> <p align="center"><u>Друга половина XIX ст.</u></p> <p>1864 р. – створення Головного інтендантського управління Військового міністерства. 1868 р. – засновується Комітет по пересуванню військ залізницею.</p>

1	2	3
		<p>1877 р. – прийняття «Тимчасового положення про управління військовими сполученнями діючої армії і військами, що знаходяться в її тилу», введення посадової особи – начальника військових сполучень діючої армії і командувача військами, що знаходяться в її тилу, якому підпорядковувалися штаб начальника управління, інтендантське, артилерійське, військово-медичне, інженерне і військово-медичне управління в тилу армії (перший досвід дійсної централізації керівництва ЛЗ СБіО).</p> <p>1890 р. – прийняття «Положення про польове управління військ», яким визначався порядок забезпечення діючої армії від свого військового округу, тобто створення тилу армії.</p> <p><u>Період російсько-японської війни 1904–1905 рр.</u></p> <p>Введення до військового лексикону поняття «тил» як спеціального терміну. Стали розрізняти «загальний» і «найближчий» тил. Орган управління «загальним тилом» підпорядковувався тільки головнокомандувачеві.</p> <p><u>Період I світової війни</u></p> <p>1911 р. – створення Інтендантської академії.</p> <p>1914 р. – прийняття «Положення про польове управління військ», яке визначало порядок управління логістичним забезпеченням армій як за допомогою польових тилових частин і установ, так і за допомогою апарату постачання тих військових округів, які співпадали за територією з театром воєнних дій. Організація тилу на оперативно-стратегічному рівні. Загальне управління СБіО і їх ЛЗ на театрі воєнних дій покладалось на верховного головнокомандувача.</p> <p>Центральне управління залишалось у віданні військового міністра.</p>

цтва, удосконаленням засобів сполучень створюються можливості збільшення чисельності та технічного оснащення СБіО, внаслідок чого збільшуються їхні матеріальні потреби, і виникає потреба у створенні системи державного управління ЛЗ СБіО. Напрямок подальших досліджень має стати аналіз історичного аспекту розвитку державного управління логістичним забезпеченням сил безпеки і оборони в ХХ–ХХІ ст. (у період національно-визвольних змагань України 1918–1921 рр., радянський період, період незалежності України) щодо виявлення основних ознак та характеристик такого розвитку.

Список використаної літератури:

1. Кивлюк В.С. Формування політики і стратегії функціонування основних видів забезпечення оборонного комплексу України: дис. ... канд. екон. наук: 08.06.00. Київ: КМУЦА, 1999. 185 с.
2. Романченко І.С., Шуєнкін В.О. Погляди на розвиток системи матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил України. Наука і оборона, 2007. № 4. С. 22–27.
3. Голобородько М.Ю., Білетов В.І., Галаган В.І. Формалізована модель матеріального забезпечення військ (сил). Збірник наукових праць НУО України, 2014. Вип. 1 (50). С. 48–53.
4. Гурин М.О. Методика формування раціональної структури системи матеріального

забезпечення повітряного командування Повітряних сил Збройних Сил України у повітряній операції. Збірник наук. праць ХНУПС, 2017. № 2 (51). Х.: ХНУП. С. 35–39.

5. Ролін І.Ф., Морозов І.Є. Аналіз системи тилового забезпечення внутрішніх військ МВС України. Честь і закон. 2011. № 2. Х.: Акад. ВВ МВС України. С. 75–82.
6. Шмаков О.М., Ролін І.Ф., Морозов І.Є. Концептуальні положення теорії тилового забезпечення угруповань Національної гвардії України. Збірник наук. праць ХУПС. 2015. № 3. Х.: ХУПС. С. 131–136.
7. Товма Л.Ф. Військова логістика: історичний погляд на розвиток і становлення (початок). Логістика: проблеми и рішення. 2011. № 4. К.: НВФ «Студцентр». С. 73–79.
8. Товма Л.Ф. Військова логістика: історичний погляд на розвиток і становлення (закінчення). Логістика: проблеми и рішення. 2011. № 5. К.: НВФ «Студцентр». С. 82–89.
9. Всемирная история. Энциклопедия в 14 т. М.: ОЛМА-ПРЕСС Образование, 2006. Т. 5. Ки-Ла. 240 с.
10. История тыла и снабжения русской армии: уч. пособие / под ред. Е.Г. Савченко. Калинин: Типография Военной академии тыла и снабжения, 1955. 328 с.
11. Теорія та історія державного управління: навч. посібник / за заг. ред. д.е.н.

- проф. Г.С. Одинцової, д. держ. упр. проф. О.Ю. Амосова. К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2008. 288 с.
12. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків: у 3 т.; редкол.: П.С. Сохань (відп. ред.) та ін. К.: Наукова думка, 1990–1991. (Пам'ятки іст. думки України). Текст укр. та рос. мовами. Т. 1. 592 с.
 13. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків: у 3 т.; редкол.: П.С. Сохань (відп. ред.) та ін. К.: Наукова думка, 1990–1991. (Пам'ятки іст. думки України). Текст укр. та рос. мовами. Т. 2. 560 с.
 14. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків: у 3 т.; редкол.: П.С. Сохань (відп. ред.) та ін. К.: Наукова думка, 1990–1991. (Пам'ятки іст. думки України). Текст укр. та рос. мовами. Т. 3. 560 с.
 15. 100 великих загадок истории Украины / Е.А. Попельницкая, В.В. Петренко и др. К.: Арий, 2009. 496 с.
 16. Гуржий А.И., Чухлиб Т.В. 100 великих событий и личностей казацкой Украины. К.: Арий, 2009. 464 с.
 17. Конституція Пилипа Орлика (повний текст). «Рідна країна» світоглядний портал. URL: <http://ridna.ua/2016/10/konstytutsiya-pylypa-orlyka-povnyj-tekst/>
 18. Енциклопедія українознавства. Загальна частина (ЕУ-І). Мюнхен, Нью-Йорк, 1949. Т. 2. 1230 с.
 19. Реорганизация тылового обеспечения при Петре I. Информационно-аналитический портал «История тыла российской армии». URL: <http://www.oboznik.ru/?p=2488>
 20. Устав воинский о должности генералов, фельдмаршалов и всего генералитета и прочих чинов, которые при войске надлежат быть, и о иных воинских делах и поведеньях, что каждому чину чинить должно, 30 марта 1716 года. URL: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/Ystav1716.htm>
 21. Без тыла побед не бывает. Информационно-аналитический портал «История тыла российской армии». URL: <http://www.oboznik.ru/?p=861>
 22. Вещиков П.И. Военное хозяйство русской армии в Отечественной войне 1812 года. Пространство и время. 2012. № 3 (9). С. 20–31.

Бондаренко А. Г. Развитие государственного управления логистическим обеспечением сил безопасности и обороны: исторический аспект (от Княжеского периода до времен I мировой войны)

В статье исследован исторический аспект государственного управления логистическим обеспечением сил безопасности и обороны на украинских землях и выявлены его основные признаки.

Ключевые слова: государственное управление, логистическое обеспечение, исторический аспект, силы безопасности и обороны.

Bondarenko A. The development of public administration of security and defense forces' logistic supply: a historical aspect (from the Princely period to the times of World War I)

The article examines the historical aspect of public administration of security and defense forces' logistic supply in the Ukrainian lands and identifies its main features.

Key words: public administration, logistic supply, historical aspect, security and defense forces.